

EVANGYÉLIOMI

PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

 Azon t. lappártolókat, kiknek szeptember hó végével járt le előfizetésök, ennek megújítására kéri
S z e r k.

A modernismus vezéreinek meghasonlása.

(Folyt. és vége.)

H a r t m a n n akarát, önelhatározás nélkül is képes képzelni erkölcsiséget. Az ember nála csak egyszer akar igazán, a midőn t. i. önmegsemmisítését elhatározza. Azonban szerinte az emberi akarat logikátlan, s a logikátlan akarat legyőzése se nem lehetlen, sem a küzdelem vele nem lehet végtelen. Különben a földi lét alig volna egyéb a pokolnál. Hízi, hogy végre megszabadulunk a létel kinjaitól.

A keresztyénség a maga részéről a földi lételet képző intézetnek tartja, a hol az akaratot helyes ismeret által irányozni tanulja meg az ember, de nem megölni. A helyes vagy helytelen önelhatározástól függ egész jövője. — Melyik rendszer méltóbb az emberre?

Schopenhauer és Hartmann együttesen azt állítják, hogy a morál rendszer bizonyos metaphysikai elméletben mint magasabb világnézetben birja előfeltételeit. Tehát a morál attól függő. (Mai nap sokan önálló morálról beszélnek a magyar modernnek közöl)

Strauss tagadja két ellenlábasa nézetét, és mégis azt tanítja, hogy utolsó feladat a z e s z m e megvalósítása.

Az eszme eddig transcendentalis s egyáltalában metaphysikai jellemű volt. Egyáltalában nem anyag, sőt határozott tagadása ennek. Tehát akarátja ellenére is metaphysikai előfeltételt fogad el.

„Amint viszonylik az ember erkölcsileg a faj eszméjéhez: úgy viszonylik vallásilag az universuméhoz. Ennek eszméje tehát még magasabban áll.“ Strauss.

Az anyagnak az universumban helyzete ugyanegy. Eléje áll egy eszme Strauss szerint is, s ennek megtárgyaltatásán kell dolgoznia. Hódol tehát még Straussnál az

anyag a nem-anyagi elvnek. Az anyag nem kerülheti ki szolgaságát sehol!

Kétségtelen az, hogy a m o r á l a u t o n o m i á j á t vagy h e t e r o n o m i á j á t illetőleg, ez mindenütt bizonyos metaphysikai elmélettől függ. Ott áll például Strauss személytelen universuma az emberfaj morálja előtt, a pessimistáknál ott áll a nagy Ismeretlen, a keresztyéneknél ott áll az élő személyes Isten. Most már csak az a kérdés, hogy ez a metaphysikai elv vagy ős alany hol áll közelebb viszonyban az emberrel? A keresztyénségnél az ember istenképiséggel felruházott lény lévén, elvileg nem heterogen, s így morálja sem lehet heteronom, lévén a beléje oltott i s t e n k é p i s é g a m o r á l f o r r á s a.

Strauss universumának nincs más célja, mint minden pillanatban lehető legnagyobb életbőségben nyilatkozni, s az embernek abban nincs más célja, mint fajeszmejét megvalósítani.

Ellenben a keresztyénség Istenének nincs más célja, mint magát kijelenteni, s az embernek nincs más célja, mint adott istenképiséget kifejtteni.

Ha már ezen állásponton is a keresztyénség morálja heteronomiával vádolható, mi történik a Strauss moráljával? Mivel lesz az autonomabb?

E tárgyban a metaphysika határoz. Előtte ott áll Strauss universuma, a pessimisták Ismeretlene, s a keresztyénség személyes Istene. Ha keresi, hol áll közelebb viszonyban az ember és a metaphysikai ős alany egymással? egyfelől ott látja az emberfajt és a természetet, másfelől ott látja az Istent, és az istenképiséggel felruházott embert. Itt már az ember csupán csak a benne levő elvre köteles tekinteni a morál szempontjából — ott a magán kívül levő össztermészetre. Ezen tekintetekből származó morálok közül, melyik lesz autonomabb?

Egyébiránt az, a mi lényegében személytelen, mint p. o. az universum, miként lehet a személyiséggel bíró embernek előképe? Ezt a józan ész logikája határozza el, és nem Strauss.

A mi a pessimisták ismeretlenét illeti, mint viszonyulhat az, a mi ismeretlen, az emberre? E kérdés megoldása

szintén egyszerűen a logika dolga. Az ész, mint ilyen, arról, a mit nem ismer, következetesen nem beszélhet, sem philosophiát nem írhat. Ha ismeretlen, nem tartozik hozzá. Ha ismertető jegyeit, tulajdonságait feltárja, nem nevezhető ismeretlennek.

Mindamellettt Hartmann azon helyzetben van, hogy még az ismeretlent is képes meghatározni.

„Áll öntudatlan akaratból (akarat és mégis öntudatlan!) és öntudatlan előterjesztésből (tehát vak élet!) — Mint vak akarat teremté a világot. Mint vak előterjesztés létrehozta a szükségképen nyomorult világ tulajdonságait, s az emberben az agy-öntudatot, hogy ez folyvást fokozódván, az emberi akarat boldogság-illúzióit belássa, s vessen véget minden világ- és életakarásnak, s így végre a nyomorult világi létnek.

„A mit a vak akarat előbb a világ terén, azután az ember-világban illusorius boldogság után kapkodva előállított, azt távolítsa el a kifejlett öntudat, s tegye jóvá, a midőn a positiv boldogságról, mint illúzióról lemondván, megelégszik az apathiával, mig végre a Nirwana (öntudatlan) nyugalmához jut.“

Teljes érzékével bírnak a pessimisták a hamis irányu akarat boldogtalanságának, de a keresztyénség, mely ezen irányt a világbani bűnnek tulajdonítja, nem az akarat beszűntetésén dolgozik, hanem annak helyes irányozásán, s a gyenge ember mellé oda állítja az erős Istent mindenre elégséges kegyelmével. — Melyik rendszer felel meg jobban az erkölcsiség fogalmának? A Nirwana buta nyugalma méltó-e az emberre? És a Stoa apathiája nem erkölcsi zsidbadás-e? Nem az a legfőbb erkölcsi erély, hogy ne érezzük a bántalmakat, hanem hogy Megváltónk nemes példája után erős kézzel fogadjuk el a pohárt habár tudjuk, hogy az igen keserű. Érezni kell a tövis koronát, és még sem zúgolódní. Ez a magasztos! Kereszten függeni a halál minden fájdalmaival, és mégis azt mondani: „Atyám! bocsáss meg nekiek.“ Ez az igaz hősiség! A keresztyén ember erőt kér a bajoknak legyőzésére, de nem azoknak nem érzésére. Az elfásulás az erkölcsi világban sem lehet érdem soha. A keresztyén tan elviszi az öntudatot valamint az élet Geceமானé kertébe, ugy elviszi a győzelem olajfás hegyére, s az Isten országába is.

Ezekből látható, hogy a modern műveltség vezérei mind a czélnál, mind az eszközöknél a két vég ellentétben haladnak, s e meghasonlásukkal tudatják a gondolkozni akaróval, hogy tartható és maradó állapotot nem képviselnek, s egyiksem mérkőzhetik a keresztyénséggel, melyet megtámadnak, mely képes az emberiség minden nemesebb érdekeit bőségesen fedezni a nélkül, hogy egyfelől az állatok boldogságára, másfelől a Nirwana halottas nyugalmára

volna szüksége, s a harez, melyet ellene a két ellentét visel, csak belértékét állítja észrevehetőbb kivilágításba.

D r. H e i s z l e r J ó z s e f,
dombrádi ref. lelkipásztor.

A független morálról.

(Válaszul S z a l a y I s t v á n urnak.)

(Vége.)

Ez azon nézpon, melyet én a magyarországi prot. egylet tavaszi gyülésén mint a vallástól nem függő morál nézponjtját egy rögtönzött vázlatban felmutattam, s ez azon állpon, a melyre törekvést buzgóan ajánlottam. S mi lön az eredmény? nézetemmel egyedül maradtam, a gyülés egyhangulag Kovács Ödön véleményét fogadván el. Még nagyon megköszönhetném, ha a dolog csak ennyiben maradt volna, de több történt, a titkár ur lépett fel ellenem, s hogyan? az E g y e t é r t é s szerint „gögösen,“ a H o n szerint pláne „pöffeszkedőleg“ s a helyett, hogy érvekkkel igyekezett volna engem legyőzni, a legsértőbb kifejezésekkel kívánt ledorongolni, a mire én csak egyetlen m é l t ó feleletet adhattam és adtam: a néma hallgatást.

Si hoc in viridi, quid in arido? gondolám később magamban. Ha ez történhetett velem kimondott elvem miatt a haladó Pesten, a „mindent felforgatni akarók“ gyülésében, mit várhatok a conservativ Debreczenben az „e. v. p r o t. L a p“ dogmatikus munkatársaitól? s be kell vallanom meglepetésemet, csalódtam. Itt csak higgadtan, tárgyilagosan de minden sértő személyeskedés nélkül, roszaltatik elvem. Egy azonban tisztán constatálható, mind Pest, mind Debreczen elkárhoztatott, véleményemmel egyedül állok!

S ha ugy volna is, nem retirálnék, oly erősen érzem igazságomat. — Azonban nem ugy van, hála az égnek, nem vagyok egyedül, velem van a philosophusok díszes és hosszú sora Thalestól Comteig, kik mindnyájan — minden kivétel nélkül — az általam kimondott elvnek apostolai voltak.

Tehát én mellettem vannak a philosophusok, ön mellett a theologusok, melyikünknek van igaza? Mondjam-e én az ön táborának Fichteval egyik legnagyobb philosophussal „Es giebt nur eine Moralität (die reine) und diese welche nicht rein ist, nicht lediglich aus der Vorstellung der Pflicht hervorgeht, ist gar keine.“ tehát megtagadjam-e a theologiai morált? vagy pedig kiáltja-e ön az én philosophjaimnak „a Krisztuson kívül nincsen üdv, a ti ugy látzó erényeitek csak ragyogó vétkek — (splendida peccata) — s tagadja meg a philosophiai morált? nem! tegyük inkább mindketten az ellenkezőt, én elismerem, hogy van theologiai morál, de ismerje el ön is cserében, hogy van philosophiai — tehát minden vallástól független — morál

is, s akkor minden e tárgyban köztünk létezett különbség magától elesvén, egymásnak baráti békejobbot nyujthattunk, mert annyi eszünk bizonyosan van, hogy azon hálátlan kérdés feszegetésével „kinek van több és nagyobb érdeme, annak-e, ki kötelességeit theologiai- vagy annak aki philosophiai indokból — de mindenik egyenlő hűséggel — teljesíti?“ a levegőt hiába nem vagdaljuk, hanem annak eldöntését bizzuk a szivek és vesék csálhatlan vizsgálójának egyedül illetékes fórumára.

L i t k e i P é t e r.

Megjegyzések a „független morálról“ czikkre.

Miután a független morálról már két ízben nyilatkoztam (1873. okt. 28. „Figyelmező“ V. füz. 5. l. és e Lap 170. oldalán) ezuttal Litkei P. ur czikkére csak egy pár megjegyzésre szoritkozom.

Senki nem vonja kétségbe közölünk a bölcsészeti morál létezését, a derék Szalai I. ur is azt épen hagyta s csak azt bizonyította egész tárgyilagosan a történelemből, hogy a keresztyén erkölcsstan a társadalomban az erkölcsiséget sok tekintetben javította, tökéletesítette s így a bölcsészeti morált nem rontotta le, de megnemesítette. — Ez a fő, ez a haladás kívánalma, hogy a nemesítőt becsüljük nagyobbra, s a tökéletesebbnek hódoljunk. A független morálra törekvés tehát az evangéliom mai korszakában ellenkezik a haladás törvényeivel, mely azt követeli, hogy a jobbat, a dúsabbat, a javítottabbat sajátítsuk el, s ne menjünk vissza a primitiv alsóbb rendűre, mikor a felsőbb rendű rendelkezésünkre áll.

„A független morálnak épen az a baja, jegyzi meg találólággal egyik bölcsész tanárunk, — hogy hideg marad, ha a vallásos meggyőződésből nem veszi melegét. Ha minden morál legvégső és legfőbb támpontja nem az isten eszmében van, bizony akkor a l e v e g ő b e n f ü g g a z. Ha megengedjük azt, hogy a vallás az erkölcsiség anyja — mit örömeinkre Litkei ur is elismert, — akkor nem függetlenitheti magát az erkölcs soha annyira, hogy a n y j á t m e g t a g a d j a, maga mondja F i c h t e: „An die moralische Bestimmung kann nur moralisch gelaubt werden, an die sittliche Weltordnung nur religiös. Aber was wäre unsere moralische Bestimmung wenn sie nicht Endzweck, Weltzweck, Weltordnendes Prinzip wäre? Der moralische Glaube ist nichtig ohne den religiösen.“

„Hogy az ember kétlábu, tollatlan állat, azt Plátó az embernek csak külsőjére vonatkozva értette, s bár a nevelésre nagy súlyt fektetett, de azt még sem gondolta, hogy ez tenné az embert ö n t u d a t o s lényvé. Ellenmondás is van abban az okoskodásban, hogy az ember két lábu, tollatlan állatnak születik, s emberek körén kívül vadállatok között növekedvén az is maradna, s csak az emberek általi neveltetés teszi öntudatos lényvé, emberré... ekkor méltán kérhetjük: hát a n e v e l ő e m b e r e k hol vették neveltetésüket, műveltségüket?“

Mi mindnyájan elismerjük, hogy a család, iskola, társaság stb. befolyásos nevelési tényezők, csak hogy e tényezők mily en s é g e a döntő, a pogány család, pogány állam és pogány vallás sokkal tökéletlenebb tényező a nevelés és erkölcs

terén. mint a keresztyén, s maga a humanitás és mivelttség a keresztyén népek közt éri el magaslatát, délpontját.

Elismeri L. P. ur, s ezt szépnek, helyesnek találjuk, hogy az erkölcs és vallás közt s z o r o s v i s z o n y van, de mi ebből épen az ellenkezőt hozzuk ki, azt t. i. hogy nem kell e szoros viszonyt felbontani, mint a morál függetlenítő teszi, mert e szoros viszony épen a morál javára szolgál. De következtetésnek tartjuk azt is, hogy míg L. P. ur csak a legfelsőbb (égi) indok adó vallástól függetlenítést tüzi ki célul, addig a többi tényezőktől p. o. család, iskola, állam stb. nem törekszik függetlenülni. Természetes! mert ez lehetlen.

A bölcsészeti és keresztyén morál nem zárják ki egymást azon magaslaton, hová a bölcsészek magasbjai emelték azt. — Hogy Thales és többen tán a bölcsészek közül L. P. urral vannak, erre azt feleljük, igen, a n e m k e r. bölcsészek; mi is tudnánk ker. bölcsészeket idézni, kik mellettünk vannak; s nem kell hát e két rokonszakot éles ellentétbe állítani. A keresztyénség a legmagasztosabb bölcsészet.

Ne felejtjük el, hogy a bölcsészeti morál a maga tisztaságában is, hová Socrates és Mark Aurél emelték, fogyatékos és hiányos, p. o. Márk Aurél istene egy hideg, kérlelhetetlen vakors, az ő erkölcsstanában vigasztalan és leverő minden; azt se feledjük, hogy csak néhányan, a tudósok, jutnak el arra, — így az a morál alanyi jelentőségű: míg a ker. morál érdeme és becsese az, hogy egyetemes, a szegény együgyü ember is eljuthat az evangéliom és hitsegélyével az istenfiuságra. Szóval bölcsész nem lehet minden ember, de keresztyén lehet, s ez a tökélye a ker. morálnak, hogy arra ki-ki eljuthat.

A ker. morált hirdessük, benne van ebben a legszebb bölcsészeti morál is. A dogmákat megvető, független észvitató tábor hívei azonban következtelenek, ha a független morált ledorongolják. Mi szerintünk az a boldog és nagy, aki Istentől függ, Isten kijelentett parancsai szerént él, az ilyen aztán nem arra fog törekedni, hogy magát s morálját a vallástól s az azt kijelentő Istentől függetlenítse, mert az istentől függetlenülés önbálványzás és megsemmisülés felé sodorhatja a gyenge többséget.

Sőt nem tuzozom, ha azt merem állítani, hogy a morál függetlensége, mai napság, ö n á l t a t á s (fictió), függő marad az saját korábbi neveltetésünk benyomásaitól, véralkatainktól, nem ritkán önérdékünkötől, különböző foku bel fölvilágosulásunktól és saját felfogásunktól, eszünkötől. Valamint csak két embert is bajos gondolni egyenlő, teljesen azonos képzettségi fokon állónak, úgy két emberben is más-más tényezők döntenek az értelem és érzelem határzó pillanatában. Mindentől, tehát absolute, független ember nincs is.

Midőn L. P. ur elismeri, hogy az erkölcs fejlesztő tényezők „hatása attól füg (tehát függ ez is) m i n ő s z e l l e m b e n használtatnak,“ a szegfejére ütött. Az a kérdés minő szellemben hat iskola, állam, család stb. A vallás mindazon tényezőknek biztosítja a jó szellemet, értvén a vallás alatt a leg-tökéletesebbet, az evangéliomit.

Azzal, hogy elismerjük van és lehet bölcsészeti tiszta morál, — még nem sokra mehetni, ha nem mutathatunk fel társadalmat, melyet a független morál állandóan boldoggá tett. Ilyet szeretnénk látni, ilyet a történelem nem mutat fel, mert a stoikusok morálja csak egyénekben magaslott, s magával sodorta a társadalmat. — A Márk Aurélok szemben Athanasius és Chrysostom állitható, hogy magát az isteni példányképet ne említsük, s e két morál képviselői s az általok képviselt társada-

lom fényesen igazolják a ker. morál, Istentől függő morál f e l s ő b b s é g é t. Ez a döntő.

Mi azt kérjük L. P. urtól, ismerje el velünk, mit a keresztyénség gondolkodó ellenségei is elismernek, hogy a Krisztus marálja a l e g f e n s é g e s e b b. Ez nekünk elég. Ekkor nincs többé szükség a legtökéletesebbtől, a legfenségesebbtől elszakadni, magunkat függetleníteni s kétes kísérletek meredélyeire lépni. A ker. morál Istenhez vezet, s oda tökéletesít, hogy azt érezzük, mit a Jézus, mikor mondá: „én és az atya egy vagyunk,“ az istenneli e magasztos egység kizár minden függetlenülést. A bölcsészeti morál a természethez vezet, nekünk a természet urához kell emelkedni. Ker. ember, ker. lelkésznek ez uton kell haladni. A ker. morál a kötelességérzetet és jogérzetet nemcsak ápolja és kifejti, de ezeknél többre is képesít, a s z e r e t e t é r z e t é r e, melynek ott is életet ad, hol tán kötelesség és jogérzet szerint nem követelnék azt. Nem csak azt kell tenni a mi kötelesség, ezt tanítja a Krisztus, hanem többet annál; itt a ker. morál a másokért, hasonfeleinkért ö n f e l á l d o z á s délpontjára száll; e dicsőséges magaslatra, hol a ker. vértanuk százai tündökölnek, az ember és Isten közti legszarosb, édes függő viszony emelhet fel; a k i e titkos menynevei szálát megszakítja, lehull a végtelenség öléből, mint futó csillag, mely a vonzás, gravitáció sorából kiütközött. Óh ember! hajolj meg az Isten végtelensége és örökkévaló nagysága előtt, mondd, hogy por és hamu vagy előtte, — de általa és vele, a mint fia által kijelentette, s ezért öröm-üdv-hir (evangéliom) az ő tana, nagy és örök lény maradsz s a halál kapuján lépsz át az örökkévalóság mennyei hazájába, az atyának hajlékaiba. — A mi atyánktól függeni, — ezt teszi az ima szent hangja is „legyen meg a te akaratod“ — ez a mi boldogságunk!

Ez a mi ker. álláspontunk, s ha L. P. ur nézetével magában marad a ker. világ közepett, ezen mi örvendünk; de még jobban fogunk örvendeni, ha szabadon röpkedő szelleme arra a meggyőződésre emelkedik, hogy az általa nagyrabecsült bölcsészeti morál erős vasát a ker. morál égi lángjával kívánja edzeni, melegítő és világló fényével körül venni.

Balogh Ferencz.

I R O D A L O M.

(Könyvismertetés.)

Athanásius és Árius.

Fr. B ö h r i n g e r: Athanasius und Arius oder der erste grosse Kampf der Orthodoxie und Heterodoxie. Stuttgart, 1874. (Folyt. és vége.)

Az 5-ik fejezet a nagy viták zárt tárgyalja vagy az Athanasianusok és az Arianusok egymás közötti szellemi irodalmi küzdelését. Az egész vita a keresztyénségről különböző nézeteken alapult, t. i. dogmatikain és etikain. Kezdetben szerző a vita biblia exegetikai oldalát hozza fel, miután mindkét fél a szent írásra, mint legfőbb auctoritásra, hivatkozik. Az Arianusok azt állítják, hogy a logosznál valódi és átvitt értelem különböztetendő meg. Ha Krisztus bölcseségnek, világosságnak stb. neveztetik, az csak úgy értelmezhető, hogy abban részesült és gyarapodott; ezen kifejezések pedig „Isten lényéből“ „egyenlénységü,“ — nem írásszerűek. Az Athanasianusok ellenben az Arianusoknak azt

vetették szemére, hogy a szenírás azon helyeihez, melyek testi-ről és szellemiről szólnak az Urra vonatkozólag, egyoldalulag ragaszkodnak és eszerint magyarázzák a többi helyeket is. (Phil. 2, 5. Zs. 45, 8.) Az ellene felhozott példákat (Péld. 8, 22. Kol. 1, 15. 16.) Ath. mellőzni igyekezett, míg jogosan visszautasítja a Csel. 2, 36. Zsid. 3, 1. 2 helyeken azon nézetet, hogy itt Jézus teremtménynek jeleztenék. De az eddigi egyházzal egyezését is állította mindkét fél. A vita észleges dialectikai oldalát illetőleg az Arianusok előtt a másik pártfél jellemző tételei: „Isten fia természet szerint.“ „Az Atya lényegéből származott“ oly képzetek, melyek az Istenről mint szellemről való tiszta eszmével össze nem egyezhetők, mivel akkor istenben „elválasztás és osztás“ szenvedőleg állapota tételezendő fel s ő testi lényné tétetik, érzelmi véges cathegoriák ruháztatván rá. — Athanasius erre természetesen azt viszonzta, hogy az istenség minden teremtményi megszorítástól elvontan, és benne mindent szellemileg fogandó fel. Arius továbbá azt állította: az öröktől fogva születés elfogadásából az örök teremtés elfogadása következnek; ebben nincs igaza, mivel az arianusoknak épen elkövetkezteségből ugyancsak örök teremtést kellett volna elfogadni. Igazuk volt azonban, szerző szerint, mikor az „egyenlénységét“ az egy Isten eszméjével összeférhetetlennek nyilvánították, és az „Isten fiaiban“ és „Istennel egyenlő lényegűben,“ „született“ és nem „születet“ben ellenmondást találtak. Az ariani tannak Athanasius általi megtámadása dialectikai szempontból ezen tételben tetőzött: „Isten fia teremtmény-e?“ Ez ellenmondás; mert Isten fiának lenni annyit tesz, mint az atya lényegéből születve lenni: de aki az, az nem lehet teremtmény! vagy Isten fia hát, vagy teremtmény? Ha teremtménynek mondjuk, akkor benne az isteni bölcseséget is tagadnunk kell; mert mikép lehet az Isten logosza teremtmény?, épen annyi volna mint Istent magát véggesíteni. Az arianusok az atya külön sajátját „nem lett“nek (kezdet nélküli) neveztek, a fiuról pedig azt mondták „lett, teremtett Isten akaratából, és a nemlétezőből életbe hivatott.“ Mindenesetre, szerző szerint, Athanasiusnak igaza volt az Arianismus ellenében, mely Jézust metaphisikatlag is a teremtmények élére állítja, s őt a teremtési tevékenység közvetítőjévé teszi, a mi az Isten fogalmával ellenkezik, kinek ily közvetítésre szüksége nincsen, amint azt a teremtés (az anyagi világ) maga sem követeli. „Amit Ath. itt előhozott, a legjobb bizonyítékokra és a legtisztább gondolatokra vezérel, Istennek viszonyát a teremtéshez és a világhoz illetőleg. De nem csupán az Arián képzete a fiuról mint teremtés közvetítőről érintetik, mely azt lerontja, hanem főleg az egyházban eddig uralkodó nézet is a fiuról, ennek szükséges volta általánosan a teremtés által okadaltaték. Athanasius ellenben azt mondja: „ha Istennek tetszett volna, a teremtményeket nem teremteni, a logosz azért mégis Istennél volna és az Atya ő benne.“ A mi a vitálynak vallásosdogmatikai oldalát illeti, az Arianusok Krisztus üdv megjelenésének tulajdonképeni mozzanatát, és a keresztyénségnek bünt legyőző hatalmát az erkölcsi és vallási téren a tan és élet példázolásában látják; ezen munka kivételére egy legmagasb erkölcsű emberre volt szükség; Ath. ellenben mondá: csak megtestesült Isten végezhető be az üdv munkát, hogy általában a test (az emberiség) tökéletesített legyen.

A 6-dik fejezet szemügyre veszi Ath. utolsó életrészét, vagyis a 3-ik számú zésből visszatevett, tartózkodását a pusztában, a 361-dik év vé-

gétől, haláláig 373-ban. Athanasius Hithagyó Julián által történt visszahívása után a béke és egyesítés missióját tekinté feladatának, hogy legalább a visszatérésre hajlandók számára hidat építsen; ő ezen elveket az alexandriai zsinaton igyekezett keresztül vinni, a hol (362) az antiochiai egyház hitszakadását törekedett megakadályozni, de sikertelenül, és a hol az apollinári vitály tárgyalásra került.

Szerző a 7-ik fejezetben rajzolja Athanasius irodalmi működését. Az ő tiszta tárgyilag tartott első munkáin kívül („a Hellenek ellen” és „az Ige (logosz) megtestesülése”) többi szerzeményei alkalmi iratok, és vagy történelmi vagy dogmatikai — apológiai — polemiaiak valának; a harmadik osztályt levelei, Antonius életrajza és a zsolttörök magyarázata képezik. Első történelmi iratai ezek: „körlevél a püspökökhez” (340—41). „Apologia az Ariánusok ellen” (346 és 351 közt) saját igazolási okmányokkal, továbbá (10 évvel később) kisebb apologiája „Constantin császárhoz” és „meneküléséről”, valamint „az Ariánusok története a szerzetesekhez.” A második osztályba tartozók: az „Ariánusok elleni négy beszéd”, melyet szerző a nagy vitály leírásánál felhasznált (351 és 355 közt) „Dyonisius véleménye” a „Seleucia és Rimini zsinat” (359). — „Apollinaris ellen” és „az ige megtestesülése” című két könyve nem tartatik hitelesnek. Figyelemre méltók „ünnepek és husvétilevelei.”

Személyisége és történelmi fontossága ekkép méltányoltatik: Személyisége megragad bennünket, mert szellem iránya, jelleme és élete kezdettől fogva egyöntetű volt. Győztes maradt az ellenfeivel vívott harcban, mert hitvallásának (Homousios) erős tartaléka volt a niceai zsinat tételében és abban, hogy Krisztus személyéről a legmagasztosabban szólt, és ezt tudományilag ő maga alapította meg legjobban, különösen azon tétellel, hogy ő a fiut nem indokolta többé a világ által mint a világteremtésnek szervét, hanem mint istenképet. Az egyházba ő ültette be az orthodoxia elvét és emelte uralkodó hatalommá; de másfelől az is igaz, hogy a gyűlölet harca is ekkor költetett fel. Hittani nézete volt szentírás magyarázatára irányadó. Erkölcs; tekintetben az egyházra nézve nagy horderejű volt az, hogy Ath. az erkölcsiség eszményképeül a szigornokságot (askesis) hozta be „épen úgy lehetne Kálvint a kegyelem általi elválasztás tana Anathasiusának nevezni, mint Athanasius a Homousia*) Kálvinjának.”

Athanasius munkájához még függelékül „Antonius életrajza” csatoltatott, ki atyja volt a remetességnek melynek keletkezése az idők viszontagságaiból magyarázható ki, azt híven akkor közönségesen, hogy a világtól visszavonultan jobban lehet szolgálni Istennek.

A Theologischer Jahresbericht után P. N. S. tanár.

Könyvészet.

A tudomány- és mű-egyetemi olvasókörovkönyve 3-ik évfolyam. Budapest, 1875. 8r. 55 l. Összes bevétel 4194 frt 29 kr. kiadás 3253 frt 71 kr. Tagok szám 828. A járatott lapok száma 203. Érdekes füzet! Kolégiumi olvasóegyleteinknek jó lesz megfigyelni.

*) Értetvén ez alatt az isteniának az istenatyával azonos lényegűségét a mi Krisztus istenségéből következik. Szerk.

Uj magyar Sion. Esztergom, 1875. júliusi füzet. Szerkeszti Zádori Lajos, előfizetés 1 évre 6 frt. Első cikkek: Megnyitó beszéd Kruesztól, a vizözön, Kuthentől; egyháztörténelmi tanulmány Taranyitól; a budavári plebánia története, Némethy Lajostól stb. A „vegyes” rovatban mondja: „lesznek, sőt vannak kath. nyomdák, melyeknek munkásai... úgy szólván testületet alkotnak.” E kath. füzet hangja nyomott, mintha üldözés állapotában sinlenék a r. kath. egyház világszerte.

A kassai (r. k.) főgymnásium tudósítványa 1874/5 évről. n 8r. 106 l. Gyönyörű kiállítás. Érdekes rovat benne a „tanintézet történelme” a legrégebb időtől korunkig. — A tanárok rövid életrajza is adva van. Az iskolaépület, tanteremek hossza, magassa, széle méter szerint kiszámítva. — A tanulók száma a 8 osztályban 359, ebből helv. hitv. 8, ágostai 18, izraelita 90. g. kathol. 10, a többi róm. kath. Csin, pontosság, részletesség stb. szempontjából méltó, hogy épen prot. közéletünk tekintetbe vegyék e tudósítványt, mely a gondosságot minden lapon kitünteti.

S Z E M L E.

a) Belföld.

Felsőbb tanügyi statisztika hazánkban.

A Pesti Napló júliusi számaiban „A felsőbb közoktatásról Magyarországon” cím alatt érdekes cikkek jelentek meg. A számadati eredményekkel következőkben ismertetjük meg.

Római kath. papnövelde s hittanintézet van 25; ezekben 23 igazgató és 128 tanerő és 574 papnövendék volt. Görög katolikus hittanintézet 4, tanerő 27, papnövendék 194, beleértve a pesti egyetem látogatókat: 217. Görög keleti hittanintézet van 3, tanerő 15, papnövendék 194. — Ágostai hitvallásu hittanintézet Eperjes, Sopron és Pozsanyban 3, tanerő 16, hittanuló 57. Erdélyben 5 intézetnél 42 tanerő, 63 ifju, együtt 120 növendék. (Az erdélyiek — alkalmasint csak előkészítő hit-tanodák lehetnek.) Helvét hitvallásu hittanintézet van 5, ezekben tanerő 30, hittanuló 275. — Unitárius papnövelde 1, tanerő 5, tanuló 14.

Van összesen 46 különböző hittanintézet 1394 hittanhallgatóval, ezek közül róm. kath. hittanuló 551; g. kath. 250; g. keleti 194; ág. hitv. 120; helv. hitv. 275; unitárius 14. — Összes theol. tanerő 281.

A jogtanulók száma a budapesti egyetemen 1370, a kolosvári 154; a királyi 4 jogakadémián 619, a felekezeti 7 jogakadémián 884, joghallgatók összege 3027. Ebből ág. hitv. 299; helv. hitvallásu 594; tehát mindkét hitvallásu protestáns joghallgató volt 893, — r. kath. joghallgató összesen 1521.

Az országos 2 egyetemen volt 181 tanerő (ebből 96 rendes tanár), 2831 hallgató, kik vallás szerint így oszlanak meg, r. kath. 1468; g. kath. 80; g. keleti 95; ágost. hitv. 112; helv. hitv. 416; unit. 29; izraelita 531.

Mindezen adatok az 1874-ik tanév első felére szólnak.

Hogy állunk?

Szerkesztő ur! Egy a vallásosság és azzal — szerintem — szoros kapcsolatban álló közerkölcsiség érdekében, a nyár folytán, következő nyilt levelet intéztem Tek. Nagy Miklós urhoz, mint a Politikai újdonságok szerkesztőjéhez: „Tekintetes

Szerkesztő ur! A politikai újdonságok f. évi 33-ik számának 355-dik lapján, ipar, gazdaság, kereskedés rovat alatt többek közt ezek olvashatók: „Vásárendéylek: Apostag pestmegyei község a miniszteriumtól engedélyt kapott két országos vásárnak a május 30-kát és október 12-két megelőző vasárnapokon leendő tartására.” — Én e közlést tollhibának tartom, mert nem akarom feltenni keresztyén állam vezetőiről, hogy isteni és polgári törvényeket lábbal tapossanak; s így ássák mélyebbre nemzetünk sirját. (Lásd II. Mózes 20: 8, és hazánk 1868-dik évi országgyűlése 53-dik törvényczikkelye 19. §-át, hol az utóbbi helyen áll: „Vasárnapokon azonban minden nyilvános és nem elkerülhetetlenül szükséges munka felfüggesztendő.”) Nyílt levelemre mit lapjába felvételni ohajtok, ugyancsak lapjában nyílt választ kérek és várok.

Levelemet nem adta ki.

A választ mégis megkaptam a „Vasárnapi ujság” 36-dik számának „szerkesztői mondanivaló” rovatában eképpen: — „Görgeteg. K. J. Nincs azon mit csudálkozni, mert az egész magyar alföldön igen sok helyt vasárnap vannak a vásárok; hét-főre már marad is nem is az adók-vevők közül. A kérdéses község szomszédságában is van öt-hat nagy község, melyekben a baromvásár mind vasárnapra esik.”

Miután én fentebbi válaszzsal elégedett nem lehetek, de onnan, honnét a válasz jött, többet nem is várhatok: ohajtanám a Magyar alföld vallásos erkölcsi érzülete egyik organumának az „Evangyéliomi protestáns lap”-nak ez érdembeni nézetét ismerni, s ily célból irtam e közlésre szánt sorokat.

Görgeteg, október 5, 1875.

K o v á c s J ó z s e f,
helv. hitv. lelkész.

J e g y z e t. Fájdalom! a vasárnap megüléssel roszul állunk itt is, sőt az ur napjának fogalma is kezd elmosódni. — Mindig megbotránkoztam, hogy magában Debreczenben a nagy vásár főnapja mindig vasárnap, ez a templomi szolgálatot is elsemmisíti, most októberi vásárdélutánján is egy ember jelent meg a templomban. Anglia, Franciaország, Helvétia stb. vallásos köreiban a vasárnap megszentelését védő társaságok alapultak, lesz alkalmam ismertetni valamelyiket, mihelyt időhöz juthatok. E tekintetben nálunk szomorú a vallás erkölcsi állapota. Hazánkban nincs arra tekintet, hogy vasut, távirda, posta, gőzmalom és számtalan intézetek ezer és ezer tisztviselői állandóan el ne légyenek zárva a templomba jutástól, Istenhez közeledéstől. Maga a humanitás, a vallásjog lábbal lesz így tapodva. — Most csak ennyit. A mélyen tisztelt felszólaló ügytárs urnak aggodalmát teljes mérvben osztom.

S z e r k.

Lelkész értekezlet Mikolán.

Tartatott 1875. aug. 23. Az értekezlet egybehívásával megbízott mikolai lelkész S z i l á g y i J ó z s e f hitbuzgó beszéddel nyitá meg az értekezletet. Jellemezte a most uralgó kétféle hitirányt, az ősit, az orthodoxot, mely híven ragaszkodik az alaphoz, tiszteli az ést, de azért célja sohasem rombolni, hanem építeni a hit templomát; a másik a modern irány, mely az alapelveket bolygatja, vallói tán magok sem veszik észre a vészt, mely felé terelik a tömeget, társadalmat, egyházat. A másik baj az anyagiasság tulzó hajhászata, mely a népet is megragadja s az áldozatkészség tüzét oltogatja. Ha általánossá válik a vállalatlanság, nagy dulás és romlás követke-

zik be. Meg kell nyerni az értelmes közönséget, a miveltebbeket is az oltárhoz, e végett fent és alant élesztünk kell a hitbuzgóságot. Nekünk válláshirdetőknék, mint a hitőreinek szent kötelességünk vigyázni a nyájra, vállvetve munkálni a cél felé, mely nem lehet más mint a Krisztus által felállított istenor-szága.

A beszéd jegyzőkönyvbe igtattatni rendeltetett. Elnökül Lengyel András egri-i lelkész választatott. A gyakorlati életre vonatkozó több rendbeli határozat közül közérdekűbbek: a confirmandusok a lelkészek által oktattassanak; a tagsági díjból az egyházi lapok rendeltessenek meg; az egyházi életre kívánatos a püspök látogatás, ennek költségeit, ha egyes egyház nem bírná, viselje az egyházmegyei pénztár.

Bakcsy László (gyászrajz, necrolog).

Albisi B a k c s y L á s z l ó tarpai reformált lelkész. a beregi egyházmegyének egy évtizeden át hű esperese, a magyar reformált egyháznak a legutóbbi megpróbáltatás korszakában egyik rendületlen bajnoka, szabadságának, önkormányzati jogának bátor védelmezője, élete 70-dik évében, folyó év szeptember hava 23-dik napján meghalt T a r p á n, agyszélhűdésben. Születéshelye volt Szürte, Ungmegyében, neveltetési helye Sárospatak, a hol köztanitóságot, és szeniorságot viselt, melynek befejezésével hittani ismereteit öregbítette a berlini egyetemen s onnan visszatérve lett csarodai helyettes — majd jándi rendes lelképásztor, egyházmegyei tanácskiró, főjegyző s azután esperes. Jándon töltött 20 évi szolgálata után Tarpára hivatván lelkészül, ott is töltött 16 évet közkedvességben.

Srja felett könnyezett neje sárospataki Szendrey Juliánna, fia Gyula derczeni lelkész, neje s gyermekével és hajadonleánya Róza. Bánatos részvéttel jelentek meg ugyanott a jándi és tarpai egyházközségek tagjai teljes számmal. Megtisztelték gyászünnepejét egykori világi elnöktársai Bay Ferencz és Kántor Sámuel kir. tan. valamint a beregi egyházmegye előljárói kara lelkészi és tanítói testületének igen számos tagjai. Épületes imát mondott koporsójánál Kovács János beregi esperes, beszédet tartottak Kiss Áron szatmári esperes és Peterdi Károly tanácsbiró s barabási l. p.

K.

Tatai András siremlékére adakozás.

A Debreczenben tartott papszentelési ünnepély alkalmával (Lásd e Lap 280. oldalát) indítványoztam tisztársaim előtt, hogy ez ünnepélyes tény emlékezetessé tétele végett, valamely nemes célra adakozzunk. Én a tanítványi kegyeletnél fogva ajánlottam néh. T a t a i A n d r á s emlékkövére való adakozást. Bár a jelzett indítvány — gondolkozóvá téve és szép lelkesedésre indítva egyik tisztársamat — nem maradt társindítvány nélkül; mindamellét is néhány lelkésztől begyűlt a Tatai András emlékkövére összesen 5 frt 25 kr. Melyet midőn van szerencsém Szerkesztő urral közleni, egyszersmind felkérem, hogy méltóztassék ez összeget rendeltetése helyére eljuttatni.

S i p o s I m r e,
ref. lelkész.

J e g y z e t. Adakoztak Sipos Imre, Kocsa Károly, Janka Gyula, Pataki Imre, Papp Károly, Szatmári L stb. — a többiek névjegyzés nélkül — összesen 18-an, a begyűlt összeget szer-

kesztő 6 forintra egészítette ki s nt. Fördös Lajos urhoz Kecskemétre eljuttatta. — Nem rajtuk mult e cikk későn közlése.

S z e r k e s z t ő.

Kérelem szózat Gömörből.

A gömöri ref. egyházmegye Tornallyán létező könyvtára mintegy 1800 kötet — egyházi, irodalmi, történelmi, vegyes-tudományos, jogi s politikai és szépirodalmi könyvet tartalmaz; s időnként újabb művekkel gazdagulva, mind nagyobb s nagyobb mérvben terjeszti a hasznos ismeretek áldásait.

Tudomásom szerint megyénkben ez azon egyetlen testületi közkönyvtár, melyet csekély díj mellett bárki használni, s mint ilyen, méltó igényt tarthat a közfigyelemre s pártfogásra.

E közhasznú könyvtár épületének boltozata annyira összehasadozott, miszerint minden perczen leomlásától lehet tartani, s e miatt — életveszély nélkül — többé a tudományok ezen rozzant hajléka nem használható.

Egyházmegyei hatóságunk megbízása folytán, ezennel tiszteletteljes bizalommal fölkérem első sorban egyházmegyénk lelkes fiait s leányait, aztán mindazokat, kik műveltségöknél fogva belátják, hogy egy ily közkönyvtár, mily hatalmas tényezője a szellemi s erkölcsi miveltésnek — mi szerint:

kegyes adakozásukkal tegyék lehetővé, hogy e közjóra világló könyvtár befogadására egyházmegyénk egyszerű, de a célnak megfelelő új könyvesházat építhessen, vagy legalább a régit kijavíttathassa.

Az e célra szánt kegyes adományok alólirottak kézbesítendőek.

Az adakozók nevei a könyvtár aranykönyvébe fognak iktattatni.

Kelt Tornallyán, 1875. szeptember 16-kán.

N a g y P á l,
egyh. megyei dékán és könyvtárnok.

b) Külföld.

A lelkész avatás kérdése Genfben.

Genfben az ősz református egyház az állam és a modern kettős szorítása alatt vesztí szabadságát, hitét, ősalakját, s szomorú változásokat szenved. Az 1874 ápr. 26. megszavazott új egyházi törvény (3352 ellen 4369 szó) gyászos következményei mutatkoznak. Ez új modern törvény szerint a ref. egyház leendő lelkészebe, hogy megválasztassék, egyéb kellék nem kívántatik, mint végezze legyen a theologiai pályát és 25 éves legyen, felavató szertartásra semmi szükség, a törvény hallgatván róla. — Az evangyéliomibb szellemű lelkészek társultak, hogy azon új lelkészeket, kik jelentkeznek, felfogják a régi szokás szerint avatni. Jelentkezett két új lelkész. A lelkészi egyesület kérte a genfi egyháztanácsot (többsége modern) hogy a 3 százados gyakorlat folytán engedje át e célra a „szent Péter“ templomot, hol másnemű egyházas gyűlések is tartattak volt, sőt szent hangverseny is. Az egyháztanács szept. 7-ki ülésében visszavette e kérelmet, azon okon a) mert az egyházi új törvény mitsem szól a lelkész avatásról, tehát tilalmazza; b) s mivel az ál-

lam tiltja, az egyháznak kötelme az engedelmesség, (tehát az állam az ur, parancsoló az egyházban, imé a modernnek hogy súlyosztik szolgává az egykor szabad egyházat!) c) mert a lelkész avatás katolikus szertartás, a protestántismusnak meg kell magát attól szabadítani.

A lelkész avatás pedig a protestánsok szerint nem rendezés (ordinatio); nem is bir állandó jellegadással; Calvin s utódai 300 év óta gyakorolták, és soha nem tartatott az katolikus ceremonianak. — A kisebbség Doret, Ferrier lelkészek s 3 világi tag melegen védték a kérelem megadását, de természetesen leszavaztattak.

A kérelmező lelkészekől megtagadtatván a főtemplom, a Reformáció Csarnokba gyűltek egybe számos hallgatóság jelenlétében s hét lelkész palástban, 30 más tanuképen, az apostoli szokás szerint vetették kezeiket a két ifju lelkésztárs fejére. Choisy lelkész predikált mélyen meghatva a jelenvoltagekat. — A genfi egyháztanács 1725 eltörölte a hitvallást, de még a szentírás megtartatott; 1817 a socinianismus és pelagianismushoz közeledő szabályzatot fogadott el; legujabban elvetettek minden dogmát, mint az egyház fejlődését gátolót; 1848 óta valódiilag egyház sincs, mert tagjai lehetnek bármiféle meggyőződésűek. Most már csak egy tekintély van: az egyes lelkészé, ki hirdethet bármit, csak hallgatóinak tessék, és az állam tanácsé, melynek engedelmességre kell.

J e g y z e t. Az államtanács legujabban betiltott minden vallásos szertartást, járdalatot (processió), istentiszteletet köztérekben, utcákon, — s már beakartak tiltani minden vallásos összejövetelt falun vagy magánosak jószágain. Ez utóbbit mégis megsokalták némelyek s a nagy tanács bizottsága megváltoztatta előbbi szövegét s csak a szerzőket vagy részeseket rendeli büntetett azon zavarokért, melyek a clausula szerint „valamely magános birtokban tartott közistentisztelet“ folytán esetleg keletkeznek. — Betiltatott mindennemű papi ruha viselése a kántonban lakó vagy tartózkodó egyéneknek börtön büntetés alatt, ez a katolikusok, papok és szerzetesek ellen intézett zsarnoki szabály. Egy anglican pap már is felszólalt, hát ő végig mehet-e Genfben papi szokásos egyenruhájában? — (E. L.)

Berlin evang. egyházairól

statistikai átnézet a mult 1874-dik évről.

Vilmos német császár székhelyén 48 evang. egyház van, a mely összesen 814,509 tagot számlál. Ezen 48 ekklezsia 40 templom s 23 kápolna felett rendelkezik, a melyekben az istentiszteletet 118 lelkész, beleértve a 25 s.-papot, végzi és látja el. Kereszteltetett 31024 gyermek, a kik közt 27,193 törvényes s 3831 törvénytelen ágyból származott. Ezen utóbbi számban 4 lelenz is foglaltatik. Konfirmáltatott 11,502; 8069 pár eskettetett meg, koszorúval 5819, a nélkül 2709. Urnak szent asztalához 98,510 járult. — 23,898-an lőnek eltemetve, ezek közt csupán 4553 lelkészszel s 19,345 nélküle. Ha e számokat az 1873-dik évvel összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy az evangylikusok száma ezen évben 17,621 lélekkel szaporodott. Az istentiszteletre szánt épületek száma azonban ugyanaz maradt, csak ama különbséggel, hogy most 40 templomuk s 23 kápolnájuk van, a tavalyi évben pedig 37 templomuk s 26 kápolnájuk volt: csak a papok száma hárommal nagyobbodott. Legnagyobb ekklezsiaához a Tamásról nevezett sorolható, a mely maga 85,000 lelket számlál. S mindennek daczára csak egy temploma s ká-

polnája van, s ellátja 6 lelkész s 3 káplán. A „szent kereszt”-hez címzett egyház 36,800 lelket számít, de csak egy lelkész s 2 segéd által láttatik el s istentiszteletét csak egy kápolnában szokta tartani. Így állván e dolgok, tökéletesen osztjuk Kögel tudor nézetét, a ki a kerületi zsinaton Kölnben e szavakra fakadt: „Azt én nem hívom egyháznak, hanem csak tömegnek, mely egy templom körül megtelepedett, de sem a papi-hivatal, sem az egyházi tanács nem fogja állithatni, hogy képes lenne egy ily nagy gyülekezetet egyháziilag úgy ellátni, a mint szükséges.” Mindazáltal Kögel indítványa, hogy az ily roppant nagy ekkleziák több kisebbekre osztassanak, a nevezett zsinat által elvettetett. Pedig itt, amint már e számok is bizonyítják, segílyre van szükség. Ha meggondoljuk mily nevezetes jelentősége van Berlinnek az egész Németországra — ugymond az „ev. Kirchl. Anz.” — ha meggondoljuk, mily feltartóztatlanul terjed és elharapózik az erkölcstelenedés a nép legalsó rétegében e székvárosban, be kell végtére is látni, mily feladat vár itt az egyházra. Ez így semmi szín alatt sem maradhat soká, hanem minél előbb be kell állania egy tervszerű, meghatározott elveken nyugvó reformnak, amely a berlini egyházviszonyokat szabályozza. A felhozott stasistiai adatok folytán Berlin egy-egy templomára (a kápolnákat tekintetbe se véve, mivel azoknak legtöbbször igen kevesen látogatják) 20,362 lélek esik; de már sokat mondunk, ha azt állítjuk, hogy csak 1500—2000 személy tér el a templomban. Egy-egy papra, beleértve a segédeket is 6903 egyháztag jó. A keresztelezés nem minden gyermeknél vitetik véghez, ami által kivált a törvénytelen gyermekek nagyon szaporodnak. Az esketések száma 2979-czel csökkent: a mi a polgári házasság behozatalának tulajdonítható. Szóval: Berlin gyülekezeteinél az egyházi állapot tavaly se javult, sőt inkább rosszabbult. S vajjon egy év múlva mikép fog hangzani a feléle hozandó ítélet?

„Allg. ev. luth. Kztg.” után közli:

N y á c s i k E n d r e .

c) K ü l ö n f é l é k .

A debreczeni kollégium a vidéki segedelem gyűjtésből (supplicatio) visszatért ifjaink hoztak 452 frt 99 krt. ennek $\frac{1}{5}$ -de a fáradozó ifjakat illetvén, maradt a főtanodának 363 frt 20 kr; tavaly gyűlt a supplicatióból a főtanodának 368 frt 83 kr; harmadéve pedig 391 frt 25 kr. — b) A ker. egyháztörténelem hallgatására az idén iratkoztak be legtöbben, az első korszakot hallgatja 89; ezek közül hithallgató 55, a többi joghallgató, a 3-ik korszak hallgatására beiratkozott 44, ezek közül 25 hittanhallgató, a többi jogász,

B á n y a k e r ü l e t . Dr. Szeberényi Gusztáv szuperintendens és Radvánszki Antal kerületi felügyelő urak szétbocsátották a nyomtatott meghívót, tudatva, hogy az ev. bányakerületi gyűlés Budapesten folyó év november 4—8 napokon fog tartani.

A „J o g t u d o m á n y i k ö z l ö n y” f. év 39. számában a debreczeni kollégiombeli legujabb tanár beigtatási ünnepélyről emlékeztvén, azt középkori jelenséghez hasonlónak látszik tartani, nem tetszik neki a felekezeti jelleg, azon törekvést pedig, hogy Debreczenben egy protestáns magyar egyetem állíttassék „nem érti a 19. század második felében!” A tudo-

mány szerintünk végtelen szabad, s ha előállhatott Londonban független egyénekből egy társaság s egyetemet nyitott (University College) kizárva belőle a hittudományi szakot, ezen a szabad angol épen úgy nem botránkozik meg, mint mikor az anglican püspökök egy másik egyetemet állítottak (King's College) nem zárva ki belőle egy tudomány szakot sem. Melyik liberalisabb eljárás? Mi meg azt nem értjük, hogy egy 14 millió keresztyént számláló magyar állam miért akarja kizárni a theologiai szakokat az egyetemből? Mi meg azt nem értjük, hogy miért az ellenszenv épen az autonomia és szabadság elvét képviselő protestáns felekezetek jogi intézetei iránt, s azok iránt, kik specifice m a g y a r egyetem létrehozásán fáradoznak? A tudomány nem monopolium, hogy csak az állam kezelheti, az egyházak ős joga tudomány-oskolák alapítása és bírása, sőt az egyetemeket az egyházak, felekezetek is teremtették. A vittembergi felekezeti egyetem p. o. mérhetlen hasznót tett az európai felvilágosodásnak, — kérdés, fog-e mindenik vallástalan egyetem ennyi erkölcsi hasznót eredményezni? De meg hát a budapesti egyetem levetette-e már minden ponton felekezeti jellegét? Egy debreczeni magyar egyetem a hazának, szabadságnak és tudománynak mindenkor rendületlen híve maradand, az elég biztosíték lehet az aggó modern állam elveseknek.

(B. F.)

S a j ó G ö m ö r . Az idevaló evang. algymnásiumban, mely 3 osztályu, működik jelen évben 4 tanár, a tanulók összes száma 44, kik leginkább gömöri, zólyomi, lipói és turóci szegényebb sorsu szláv fiuk a m a g y a r n y e l v elsajátítása végett menvén oda. Ez intézet ez évi igazgató tanára a buzgó vallásos, s jeles képzettségű Fábry János lelkész-jelölt.

O r s o v a . Az orsovai prótestánsok felsegélésére a bécsi evang. fő consistorium 100 frt segílyt szavazott meg; ugyanezen leány gyülekezet részére Sömjénből Berzsenyi Miklós 15 frttal járult.

N y i r e g y á z a . E városban „Szabolcsi Lapok” című heti lap 39-ik számában átvette, mint „közérdekű cikket” a lapunkból a tanárbeigtatási ünnepély leírását. A tanusított figyelemért fogadja elismerésünket.

D é z s . A dézsi ref. egyházmegye szept. 19. tartott közgyűlésében az elhunyt Almási Sámuel helyére esperesül az érdemes Nagy Lajos eddigi helyettes esperes, választatott meg közfelkiáltás útján; főjegyzővé pedig Kónya László, aljegyzővé Pap István lelkészek.

C s u r g ó , az idevaló középtanodába Barla Szabó Károly választatott a pályázók közül egyhangulag tanárnak.

A p e s t i r e f . e g y h á z m e g y e szept. 14. tartotta rendkívüli közgyűlését Sipos Pál főesperes elnökle alatt. Tudomásul vétetett „hogy a skót szabad egyház pesti elemi iskolájában a tannyelv magyar lesz, — ez iskola az egyházmegye felügyelete alá helyeztetett. — Határozatott, hogy az egyes egyházak egyházmegyei és kerületi tartozásait ezután minden évben jan 15-kéig küldjék be az esperesi hivatalhoz. A kerületi gyámintézet tervezetere módosítások tétettek. (P. E. I. L.)

T o m k a K á r o l y buzgón járja missiói körutját; aug 15. Brailán volt s tartott istentiszteletet, találtatik itt 10—12 ref. iskolás gyermek; aug. 16-án Búzón, hol 20—25 magyar család lakik, állítás szerint 30 iskolás gyermek lehet; aug. 18. Rimnikban. itt 19 család, s a vidékét is beszámítva 20—30 is-

kolázható gyermek vehető fel, Jáni József kovács mester házában szolgáltatta ki az urvacsorát T. K. A négy közeli helység számára egy közös iskola'állítása hozatott javaslatba; Pleostot aug. 20. látogatta meg s az egyház és lelkész közti viszály lecsendesítésére tett lépéseket, e viszály miatt a 37 gyermekből iskolába egy sem jár. (E. P. K.)

S z é k e s F h é r v á r. A dunántuli ref. egyházkerület közgyűlését szept. 14—16 itt tartotta meg. Kimondatott a jogakadémia fentartása Pápán, az idénre egyelőre 3 évre rendeztetett be; adakoztak László József kocsi lelkész 1000 a jogakademiára, — Horváth Mihály lespényi lelkész meg a képezdésre 500, Stettner Ignác nyáradi lelkész 500 frtot. Élőnyelvek tan-széke állítása 600 frt. fizetéssel elhatároztatott. A lemondott derék tanár Körösi Sándor helyére — kinek érdeme jegyző-könyvileg örökítettett, — Kiss János választatott ideiglenesen jogtanárnak. A közgyűlések ezután köz istentisztelettel és egyházi szónoklattal fognak mindig megnyittatni. — Az egyházi elnökséget Pap Gábor superintendens ur vitte. (P. E. I. L.)

H i t t a n s z a k i ö n k é p z ő t á r s u l a t. A debreczeni kollégium e reményteljes ifjusági egylete könyomatolt „Közlönye,” az 5-dik évfolyam a lefolyt tanévről elég ügyes és változatos tartalommal megjelent Nagy József pályavégzett hit-hallgató szerkesztése alatt. A szerény munkálkodáshoz kitartást kívánunk.

M.-v á s á r h e l y e n j u l . 22-kén szenteltetett fel az u. n. „kistemplom,” mely sok viszontagságok után 1815-től fogva aggódó gondoskodás tárgya vala; Szöllösi Sámuel egyház-tanácsos ajándéka a dús aranyozású szószék.

B e s z t e r c z e b á n y a evang. lelkészévé Moszkovcsák Tivadar János választatott.

F o g a r a s i A n n a özv. Boda Pálné Patán apr. 3. hunyt el, végrendeletében 659 □^o kertét és 810 frtot a kántortanítók fizetésére hagyományozott.

P e t e r d y K á r o l y barabási ref. lelkész a Prot. e. s i. Lapban a politikai előpéllda nyomán „fusióra” hívja fel a protestáns hazai pártfeleket. A hang szivből jó. Ellentétes elvek

egységet nem alkothatnak tartósan. Az egyháznál nem csak a cél, de az alapelv a döntő; a politikáról, mit mindig érdek sok-szor csak ideiglenes, vezet, hímet varni nem tanácsos. A fusiók sorsa — ha sarki ellentéteket öleltek fel — a szétrobbanás! A sarki ellentétet kell előbb elmozdítani.

U j V e r b á s z. Az itteni evang. egyháznál szept. 5. választatott meg Schneeberger János 210 szavazattal 94 ellenében lelkészszé.

V a u d k a n t o n nemzeti egyházaiban az egyháztanácsosok újra választása megtörténvén a modernnek sehol sem daldalmaskodtak.

V i r e t P. reformátor életének egy episodját közli Roget Amadé a „Bibliothèque universelle et Revue Suisse” című folyóirat júliusi füzetében. megjelent Lausanneban Bridelnél.

M á r k F e r n c z a debreczeni kollégium egyik jeles növendéke, ki egy év óta van Edinburgban, a szünidők alatt a skót felföldön tett utazást, írja: „sejtelmem sem volt azon érdekeltségről, melylyel itt magyar ref. egyházunk iránt viseltetek,” ő a legtávolabb északon kisebb gyülekezetekben ismertette egyházi állapotainkat, p. o. Durnessben kétszer beszélt; ugyan itt Ross lelkész bátorító felhívására egyházi beszédet is tartott angolul.

S a y o u s r ö p i r a t a. Sayous Ede bölcsészettudor és történelemtanár, ki hazánkat is meglátogatta volt, egy tartalmas röpiratot bocsátott ki ily czimvel „Le régime synodal et la conscience protestante” Fontainebleau, 1875. 8r. 16 l. benne a francia ref. egyház jelen állapotját fejtegeti s kibontakozásra a zsinat közelfogadását ajánlja nyomós okokkal.

L y o n, a lyoni bizottság a „magas álpeseken” fekvő ös valdens két egyház megmentésére 9000 frankot gyűjtött, a Fresiniéres i egyházba egy buzgó lelkészt kívánnak alkalmazni.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

 Legujabb!

Épen most jelent meg kiadásomban:

Halotti egyházi beszédek.

I r t a : Dr. Heiszler József, dombrádi ref. lelkész.

Ára a 16 ivnyi legdiszesb kiállítású kötetnek 1 frt 60 kr.

Budapest, 1875. szeptember 15.

3—3

Petrik Géza könyvkereskedése.

P á l y á z a t.

A csurgói ev. ref. 6 osztályu, 6 rendes és egy segéd tanárral ellátott gymnáziumban **egyik tanári állomás** váratlanul üresedésbe jövé, arra ezennel pályázat nyittatik.

Pályázóktól megkivántatik, hogy a gymnázium IV., V., VI osztályábani természet és mennyiség-tan, és görögnyelv kivételével, a rendelkező egyházmegye által előírandó tanórákban, bármely tantárgyból oktatást adni készek, és képesek legyenek.

Egyenlő körülmények között, a testgyakorlat és a szép művészetek valamely ága tanításában való képzettségnek előny adatik.

Évi díjazás: 600 azaz hatszáz forint készpénz o. é. mely öt éves időközök után 750 frtig, 50 – 50 frttal emeltetik, 1 hóldnyi belsőség, 2 lakrészből és konyhából álló lakás, s ennek pótlékaul a 600 frton felül 50 frt o. é. 1050 □ ölnyi igen jó minőségű rét, 1/2 hóld külsőség, 1 darab marha legeltetési jog.

A megválasztandó kötelezett tagja az egyházmegyei gyámoldának, s tanári állomását folyó évi október 27-re elfoglalni köteles

Pályázók folyamodványukat és képességüket tanúsító okmányaikat alólirthoz Csökölbe, — Somogy — posta helyben, f. é. október hó 22-re beküldjék

Kelt Csökölben, október 5. 1875.

Mezey Pál,

b.-somogyi ev. ref. esperes.

1—2

P á l y á z a t tanítói állomásokra.

A hódmező-vásárhelyi ref. egyház pályázatot hirdet:

a) Az újból felállítandó V-dik VI-dik osztályu népiskola rendszeresített fitanítói állomására.

Évi fizetés 400 osztrák értékű forint.

10 kőből búza, — 10 kőből árpa.

100 osztrák értékű forint lakbér átalány.

Megjegyeztetik: hogy a lakbér átalánynak természetbeni lakással esetleg felcserélése iránti, s általában e tekintetbeni szabad intézkedhetőség jogát az egyház fentartja magának.

b) Egy segédtanító állomásra a III-dik IV-dik népiskolai fiu osztályok számára.

Évi fizetés 400 osztrák ért. forint átalány.

Megválasztandó tanítók kötelesek állomásaikat jövő 1876-dik évi márczius hó 1-én elfoglalni.

Felhivatnak mindazok, kik ezen állomásokat elnyerni óhajtják, hogy erkölcsi magok viselkedését, képességöket, — ugyszinte a testi épséget és egészséget kitüntető hiteles okmányokkal felszerelt folyamodványaikat folyó 1875-ik évi november 1-ig nt. Miklovicz Bálint egyházi elnök lelkészhez intézve küldjék be.

Kelt Hódmező-Vásárhelyen 1875. szept. 24.

3—3

A ref. egyház egyháztanács.